

Yusuf Oflaz

Doktora Öğrencisi, Necmettin Erbakan Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tefsir Anabilim Dalı

PhD Student, Necmettin Erbakan University, Institute For Social Sciences, Department of Tafsir

Konya/Turkey

yusufoflaz@gmail.com

ORCID: 0000-0002-6311-553X

Makale Bilgisi/Article Information

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Date Received: 20.09.2022

Kabul Tarihi/Date Accepted: 13.11.2022

Yayın Tarihi/Date Published: 15.12.2022

Yayın Sezonu/Publication Season: Aralık/December 2022

DOI: <https://doi.org/10.54958/iad.1178029>

Atf/Cite as: Oflaz, Yusuf. "Kıssalar Bağlamında Hz. İbrahim ile Hz. Muhammed'in Benzer Yönleri". *İslami İlimler Araştırmaları Dergisi* 12 (Aralık 2022), 94-119. <https://doi.org/10.54958/iad.1178029>

İntihal Taraması/Plagiarism Detection

Bu makale özel bir yazılımla taranmış ve intihal tespit edilmemiştir.

This article was scanned with a special software and no plagiarism was detected.

Kıssalar Bağlamında Hz. İbrahim ile Hz. Muhammed'in Benzer Yönleri*

Öz

Son ilâhî kitap olan Kur'ân-ı Kerim birçok konu ihtiva etmektedir. Kur'ân'ın muhtevasındaki önemli konulardan birisi de peygamberleri, geçmişte yaşamış toplumları ve tarihteki bazı olayları konu edinen kıssalardır. Kıssalar, yaklaşık olarak Kur'ân'ın üçte ikilik bir bölümünü oluşturmaktadır. Yüce Allah, her topluma; onları Allah'a kulluğa davet eden ve onların dilini konuşan bir peygamber gönderdiğini beyan etmiştir. İnsanlığa gönderilmiş olan bu elçilerden bazılarının isimleri Kur'ân'da yer almış, bazılarının ise yer almadığıdır. Bu peygamberlerden kiminin kıssalarına genişçe yer verilmiştir. İnsanları doğru yola sevk etmekle görevlendirilen peygamberlerin sayısı ile ilgili farklı rivayetler olmakla birlikte Kur'ân'da anlatılan Peygamber kıssalarına bakıldığında; Peygamberlerin serüvenleri, kişisel özellikleri ve davranışları gibi bir takım özellikleri yönünden benzerlik gösterdikleri gözlemlenmektedir. Peygamber kıssalarının anlatıldığı surelerin başında Enbiyâ suresi gelmektedir. Bununla birlikte

* Bu çalışma 2017 yılında Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Doç. Dr. Mehmet Demirci danışmanlığında tamamlanan "Kıssalar Bağlamında Hz. İbrahim ile Hz. Muhammed'in Benzeyen Yönleri" başlıklı yüksek lisans tezi esas alınarak hazırlanmıştır.

Kur'ân'da detaylı olarak zikredilen kıssa ise Hz. Yusuf'un kıssasıdır ve Yusuf suresinde anılmaktadır. Hz. İbrahim ise, Kur'ân'da Peygamber kıssaları denilince akla gelen ilk peygamberlerden biridir. Kur'ân'da Hz. Musa'dan sonra ismi en çok anılan peygamberdir ve adına müstakil bir sure bulunmaktadır. Yine adına müstakil bir sure bulunan Hz. Muhammed (s.a.v.) ise, tüm insanlığa peygamberlerin sonuncusu olarak gönderilmiştir. Kur'ân'da yer alan kıssalar bağlamında hayatları karşılaştırıldığında bu iki Peygamberin birbirlerine benzeyen yönlerinin olduğu görülmektedir. Çalışmamızda bu iki peygamberin hayatları Kur'ân'da yer alan ayetler çerçevesinde ele alınıp karşılaştırma yapılarak birbirlerine benzeyen yönleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Burada akla gelebilecek; "Peygamberlerin gönderildikleri kaynağın aynı olması nedeniyle hepsi birbirine benzemektedir" gibi bir genellemenin doğru olmayacağı kanaatindeyiz. Her ne kadar çalışmada bu iki peygamberin birbirlerine benzeyen yönleri ele alınmış olsa da bir makale boyutunu aşmaması için bu peygamberlerin şeriatleri yönünden benzerliklerine değinilmemiştir.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân, Kıssa, Hz. Muhammed, Peygamber, Hz. İbrahim.

Similar Aspects of Prophet Abraham and Prophet Muhammad in the Context of Parables

Abstract

The Qur'an, the last divine book, contains many subjects. One of the important issues in the content of the Qur'an is the parables about the prophets, the societies that lived in the past and some events in history. The stories make up about two-thirds of the Qur'an. Allah, to every society; He declared that he sent a prophet who invited them to worship Allah and spoke their language. The names of some of these envoys sent to humanity are included in the Qur'an, and some of them are not. The parables of some of these prophets have been extensively covered. Although there are different narrations about the number of prophets who were assigned to guide people to the right path, when we look at the parables of the Prophets told in the Qur'an; It is observed that the prophets show similarities in terms of some characteristics such as their adventures, personal characteristics and behaviors. At the beginning of the surahs in which the parables of the Prophet are told, comes the Surah Enbiya. However, the parable that is mentioned in detail in the Qur'an is the parable of the Prophet Yusuf and is told in Surah Yusuf. Prophet Abraham, on the other hand, is one of the first prophets that comes to mind when the parables of the prophets are mentioned in the Qur'an. In the Qur'an, the Prophet is the most mentioned after Prophet Moses, and there is an independent surah in his name. The Prophet Muhammad, who also has a separate surah in his name, was sent to all humanity as the last of the prophets. When their lives are compared in the context of the parables in the Qur'an, it is seen that these two Prophets have similar aspects to each other. In our study, the lives of these two prophets were discussed within the framework of the verses in the Qur'an, and their similarities were tried to be revealed by comparing them. Here's what comes to mind; We are of the opinion that a generalization such as "the prophets are all alike because the source to which they were sent is the same" would not be correct. Although the similar aspects of these two prophets are discussed in the study, the similarities of these prophets in terms of their shari'a are not mentioned in order not to exceed the size of an article.

Keywords: The Qur'an, Parable, The Prophet Muhammad, Prophet, The Prophet Abraham.

Giriş

Kur'ân'da kıssasına çokça yer verilen ve üzerinde en fazla durulan karakterlerden biri Hz. İbrahim'dir.¹ Kur'ân'da kendi adında bir sure bulunan Hz. İbrahim'le (a.s.) ilgili “*Kitap'ta İbrahim'i de an. Gerçekten o, son derece dürüst bir kimse, bir peygamber idi*”² buyurularak birçok yerde ondan söz edilmektedir. Peygamberler tarihine baktığında Hz. İbrahim, tevhit mücadelesi konusunda kendisine karşı çıkılan ne ilk ne de son peygamberdir. Doğum yerinin neresi olduğu hususunda tarihçiler arasında ihtilaf bulunmaktadır. Bâbil, Ur ve Harran şehirleri onun doğum yeri olarak zikredilen yerlerdir.³ Baştan sona Hz. İbrahim'in hayatıyla ilgili detaylı bilgiler yer almamış olsa da hayatının bazı bölümleri ve vermiş olduğu mücadele Kur'ân'ın değişik surelerinde tekrar edilerek anlatılmaktadır. Kur'ân'da yer alan Hz. İbrahim ile ilgili kıssalarda onun merhametli oluşuna vurgu yapılmaktadır. O, kendisine inmayan babası ve Hz. Lut'a iman etmemiş olan kavmine dahi merhametle davranmıştır. Yine Hz. İbrahim kıssalarında dikkat çekilen bir diğer husus ise aklın doğru kullanımıdır. Hz. İbrahim kolay bir aklî muhakemeyle Allah'ın varlığının nasıl keşfedilebileceğini göstermiştir.⁴

Hz. İbrahim'in tebliğ mücadelesi Kur'ân'da birçok yerde tekrar edilmektedir. Hz. İbrahim kıssalarının en belirgin özelliklerinden birisi de anlatılan aynı hadiselelerin birçok surede tekrar edilmiş olmasıdır. Hz. İbrahim'in, babasını ve kavmini Allah'ın birliğine inanmaya davet ettiği kıssa, sekiz ayrı surede tekrar edilmiş olup bunların yedisi⁵ Mekke'de bir tanesi⁶ Medine'de nazil olmuştur. Lût kavmini cezalandırmak için gönderilen meleklerin Hz. İbrahim'in yanına uğraması ve kendisine bir oğul müjdemelerini anlatan kıssa ise; dört ayrı surede⁷ tekrar edilmiş ve bu surelerin hepsi Mekke'de nazil olmuştur. Çok tekrar eden kıssalarda olaylar nere-

¹ Remzi Kaya, “Kur'ân-ı Kerim Kıssaları ve Düşündürdükleri”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/2 (2002), 47.

² *Kur'ân-ı Kerim Meâli*, çev. Halil Altuntaş – Muzaffer Şahin (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2011), Meryem 19/41.

³ Ömer Ömer Ahmed, *Vahdet Işığında Hz. İbrahim (a.s.)*, çev. Abdullah Feyzi Kocaer (İstanbul: Karma Kitaplar, 2017), 18.

⁴ Osman Eyüpoğlu, “Günümüze Bakan Yönleriyle Peygamber Kıssaları (Sosyolojik ve Pedagojik Açıdan)”. *9. Kur'ân Sempozyumu*, (Ankara: Fecr Yayınları, 2009), 1/116.

⁵ Bk. el-En'âm 6/74-81, Meryem 19/41-50, el-Enbiyâ 21/51/73, eş-Şuarâ 26/69-87, el-Ankebût 29/16-27, es-Saffât 37/83-113 ve ez-Zuhrûf 43/26-28.

⁶ et-Tevbe 9/112-114.

⁷ Hüd 11/69-76, el-Hicr 15/51-60, el-Ankebût 29/27-31 ve ez-Zâriyât 51/24-30.

deyse aynı olmakla birlikte, bunların zikredilmelerindeki sebepler farklıdır. Özellikle Mekke’de indirilmiş olan surelerde Mekke’li müşriklerin içinde buldukları duruma dikkat çekilmiştir.⁸

Kur’ân’da son Peygamber olduğu bildirilen⁹ Hz. Muhammed’in (s.a.v.) ismi dört¹⁰ ayrı yerde geçmekte ve adına müstakil bir sure bulunmaktadır. Kur’ân’da bir yerde de ismi “Ahmed” olarak geçmektedir.¹¹ Hz. İbrahim gibi Hz. Peygamber’in de Kur’ân’da hayat hikâyesi yer almamakla birlikte daha çok onun ahlâkî ve davranışsal özelliklerinden bahsedilmiş olduğunu görüyoruz. Onun âlemlere rahmet olarak gönderildiğinin belirtilmesinin¹² yanında, yüce bir ahlak üzere olduğu¹³ ayet-i kerime ifade edilmiştir.

Hz. Muhammed’in Allah (c.c.) tarafından peygamberler silsilesinin son halkası olarak gönderildiği Ahzab suresinde şöyle ifade edilmektedir: “*Muhammed, sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir. Fakat o, Allah’ın Resûlü ve nebîlerin sonuncusudur. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir*”.¹⁴

Ayette Hz. Peygamber’in peygamberlerin sonuncu halkası olduğu vurgulanırken aynı zamanda “*sizden kimsenin babası olmadı*” ifadesiyle, tıpkı İsrailoğullarındaki gibi artık peygamberliğin babadan oğula geçen bir miras gibi olamayacağı ifade edilmektedir.¹⁵

1. Hz. İbrahim ile Hz. Peygamber’in Benzer Yönleri

Kur’ân’da birbirlerine yakınlıkları; “*Şüphesiz, insanların İbrahim’e en yakın olanı, elbette ona uyanlar, bir de bu peygamber (Muhammed) ve mü’minlerdir. Allah da mü’minlerin dostudur*”¹⁶ şeklinde haber verilen bu iki Peygamber hakkında yukarıda kısa bir değerlendirme yaptıktan sonra bu peygamberlerin birbirlerine benzeyen yönlerini belirli başlıklar altında değerlendirmeye çalışacağız.

1.1. Davranış Yönünden Benzer Yönleri

1.1.1. Ülü’l-Azm Peygamberlerden Olmaları

Kur’ân’da peygamberlerden bazıları için kullanılmış olan “ülü’l-azm” ifadesi sözlükte; sabır, gayret ve kararlılık sahibi kimseler anlamına gelmektedir. Ülü’l-azm

⁸ Dursun Hazer, “Kur’ân-ı Kerim Kıssalarının Edebi Değeri (Hz. İbrahim Kıssalarını Vaka-Zaman-Mekan-Şahıs Unsurları Açısından Bir Değerlendirme)”. *I. Kur’ân Sempozyumu*, (Çorum: İslâmî İlimler Dergisi 2007), 1/210.

⁹ el-Ahzâb 33/40.

¹⁰ Âli İmrân 3/144; el-Ahzâb 33/40; Muhammed 47/2; el-Fetih 48/29.

¹¹ es-Saff 61/6.

¹² el-Enbiyâ 21/107.

¹³ el-Kalem 68/4.

¹⁴ el-Ahzâb 33/40.

¹⁵ İsmail Yakıt, “Kur’ân’da Hz. Peygamber”. *II. Kutlu Doğum Sempozyumu*, ed. İsmail Yakıt. (Isparta: SDÜ İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1999), 1/60.

¹⁶ Âli İmrân 3/68.

Peygamberlerden bahseden ayetlerde dikkat çeken şu kavramlara yer verilmektedir. Sabır, azim ve mîsâk. Sıkıntı, bela ve zorluklara dayanma anlamındaki sabırla, kararlı olmak manasındaki azim birbirini tamamlayan iki kavram gibidir. Mîsâk ise; ağır taahhüt ve anlaşma gibi anlamlara gelmektedir.¹⁷

Bütün Peygamberler Allah'tan almış oldukları görevlerini hakkıyla yerine getirmek için çaba harcamışlardır. Ancak bunlardan bazıları göstermiş oldukları gayret, çekmiş oldukları sıkıntılar, karşılaştıkları zorluklar vb. nedenlerden dolayı diğerlerinden üstün tutulmuşlardır. Bu husus ayette şöyle yer almaktadır: “*Hani biz peygamberlerden sağlam söz almıştık. Senden, Nûh'tan, İbrahim, Mûsâ ve Meryem oğlu İsa'dan da. Evet biz, onlardan sapa sağlam bir söz almıştık*”.¹⁸

Allah, bu ayette azim sahibi beş peygamberle ilgili olarak; Allah'ın dinini insanlara ulaştırma, yardımlaşma ve birbirlerine destek olma konularında onlardan söz almıştır.¹⁹ Bununla birlikte bu husus Şûrâ suresinin 13. ayetinde şöyle açıklanmıştır: “*Dini dosdoğru tutun ve onda ayrılığa düşmeyin!*” diye Nûh'a emrettiğini, sana vahyettiğini, İbrâhim'e, Mûsâ'ya ve İsa'ya emrettiğini size de din kıldı”.²⁰

Taberî'nin tefsirinde “*sapasalğlam bir söz*” (مَيْتًا غَلِيظًا) ifadesiyle ilgili olarak onların hepsinden diğerlerini tasdik etmesi için kesin bir söz aldık şeklinde olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca ayette peygamberler sayılırken Hz. Peygamber'in ilk sırada zikredilmiş olmasıyla ilgili olarak da Peygamberden şu hadis rivayet edilmiştir: “*Ben yaratılıştta Peygamberlerin ilki idim fakat gönderilişte onların sonuncusuyum*”.²¹

Ayette ülü'l-azm peygamberlerin kimler olduğu açıkça ifade edilmektedir. Bununla birlikte “*azim*” ile ilgili olarak Hz. Lokman'ın oğluna öğüdünü konu alan ayette; “*Yavrucuğum! Namazı kıl, iyiliği emret, kötülükten vaz geçirmeye çalış, başına gelenlere sabret. Doğrusu bunlar, azmedilmeye değer işlerdir*”²² buyurularak yer alan bu öğütlerin azmedilmeye değer işlerden olduğu ifade edilmektedir.

Yine azim sahibi Peygamberlerin özellikleriyle ilgili olarak şu ifadelere de yer verilmektedir: “*(Ey Muhammed!) O hâlde, yüksek azim sahibi peygamberlerin sabrettiği gibi sabret. Onlar için acele etme*”.²³

¹⁷ Muhammed Aruçi, “Ülü'l-Azm”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2012), 42/294.

¹⁸ el-Ahzâb 33/7.

¹⁹ Bk. Âli İmrân 3/81.

²⁰ Ebû'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dimaşkı eş-Şâfiî, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azîm*, thk. Sâmi b. Muhammed es-Selâme (Riyad: Daru't-Tayyibe, 1420/1999), 6/382.

²¹ Ebû Ca'fer Muhammed bin Cerîr et-Taberî, *Câmiu'l-Beyan An Te'vîl-i Âyi'l-Kur'ân*, thk. Abdullah bin Abdülmuhsin et-Türki (Kahire: Dâru'l-Hicr, 1422/2001), 19/22-23.

²² Lokmân 31/17.

²³ el-Ahkâf 46/35.

Kur'ân Yolu Tefsiri'nde Kur'ân'da zikredilen azim sahibi peygamberler ifadesi ile ilgili olarak; bazı müfessirlerin bu ifadeyi; peygamberleri azim sahibi olanlar ve olmayanlar şeklinde bir ayrıma dayanak yapmalarının doğru olmadığı, aslında bütün peygamberlerin azim ve kararlılık sahibi oldukları ifade edilmiştir.²⁴ Bununla birlikte bazı peygamberlerin bu ölçüde olamadıkları da ifade edilmiş²⁵ ve ayette isimleri zikredilmeyen; Hz. Yakub, Hz. Yusuf ve Hz. Eyyüb gibi bazı peygamberlerin de azim sahibi oldukları vurgulanmıştır.²⁶ Elmalılı, bu ayetin yorumunda Kur'ân'da ismi geçen peygamberlerin tamamının azim sahibi peygamberler olduğunu ifade etmektedir. Çünkü peygamberler sadece Kur'ân'da anlatılanlardan ibaret değildir. Çeşitli meşakkat ve zorluklara sabreden peygamberlerin en meşhurları olarak isimleri sayılanlardır.²⁷

Buradan hareketle ülü'l-azm peygamberlerin en önemli özelliklerinden birisinin kararlı bir şekilde sabretmeleri olduğu anlaşılmaktadır. İşte bu peygamberleri diğer peygamberlerden ayrıcalıklı kılan özellikler ayetlerde de ifade edilmiştir. Görevlerini îfâ ederken karşılaşmış oldukları sıkıntı ve zorluklar karşısındaki kararlı duruşları sebebiyle hem Hz. İbrahim'in hem de Hz. Peygamber'in ülü'l-azm peygamberlerden olduğunu görmekteyiz. Her ikisi de karşılaştıkları zorluklar karşısında yılmamış ve sebat ederek mücadelelerini azim ve kararlılıkla sürdürmüşlerdir.

1.1.2. Buldukları Yerden Başka Bir Yere Göç Etmiş Olmaları

Kur'ân'da peygamber kıssalarına baktığımızda geçmişte birçok peygamberin gönderildiği kavmi tarafından yalanlanmakla kalmayıp aynı zamanda yurtlarını terk etmek zorunda bırakıldıklarını görüyoruz. Hem Hz. İbrahim hem de Hz. Muhammed bu peygamberlerdendir.

Hz. İbrahim ve beraberindekiler inananlar için örnek olarak sunulmuş ve Kur'ân'da onların hicret öncesi müşrik bir toplumla olan konuşmalarına yer verilmiştir. "*Hani onlar kavimlerine, 'Biz sizden ve Allah'ı bırakıp taptıklarınızdan uzağız. Sizi tanımıyoruz. Siz bir tek Allah'a inanuncaya kadar, sizinle bizim aramızda sürekli bir düşmanlık ve nefret belirmiştir' demişlerdi*".²⁸ Hz. İbrahim ve ona inananlar birlikte hicret etmişlerdir. Ancak onların nereye hicret ettikleri konusunda farklı rivayetler vardır.

²⁴ Hayrettin Karaman vd., *Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2012), 5/42.

²⁵ Hz. Adem ile ilgili olarak; "*Biz onda bir kararlılık bulmadık*" (Tâhâ 20/115) ve Hz. Yunus ile ilgili de; "*Sen, Rabbinin hükmüne sabret. Balık sahibi (Yûnus) gibi olma*" (el-Kalem 68/48) şeklinde uyarı yapıldığını görüyoruz.

²⁶ Ebü'l-Abdillah Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin. er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb* (Beirut: Daru'l-Fikr, 1401/1981), 28/35; Nâsruddîn Ebî Abdillâh b. Ömer b. Muhammed el-Beyzâvî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*. thk. Muhammed Abdurrahman Maraşlı. (Beirut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1418/1998), 5/117.

²⁷ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, sad. İsmail Karaçam vd. (İstanbul: Azim Dağıtım, 1992), 7/120-121.

²⁸ el-Mümtehhine 60/4.

Bu rivayetlerden biri Harran'a, bir diğeri Şam taraflarına, bir diğeri ise Mısır'a gitkileri yönündedir.²⁹ Bu hususa Kur'ân'da şöyle işaret edilmiştir;

*"Onu Lût ile beraber kurtarıp, içinde âlemler için bereketler kıldığımız yere ulaştırdık".*³⁰

Hz. İbrahim ve Hz. Lût'un hicret etmiş olduğu Şam bölgesinin bereketli oluşu, birçok peygamberin bu bölgede görevlendirilmiş olmasındandır. Yine bu yerlerin mübarek oluşundan maksadın münbit arazilere ve birçok nimete sahip olması olduğu da söylenmiştir. Rivayete göre aralarında bir günlük mesafe olan şehirlerden Filistin'e Hz. İbrahim, Mü'tefike'ye ise; Hz. Lût yerleşmiştir.³¹

*"Bunun üzerine Lût, ona (İbrahim'e) iman etti. İbrahim, 'Ben, Rabbime (gitmemi emrettiği yere) hicret edeceğim. Şüphesiz O, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir' dedi".*³²

Rivayete göre; Hz. Lût'un, Hz. İbrahim'in ateşe atılışına ve ateşin ona etki etmediğine şahit olması üzerine iman ettiği ifade edilmiştir. Hz. İbrahim, Hz. Lût ile beraber Harran'a, Harran'dan da Şam'a göç etmişler, Hz İbrahim Filistin'e Hz. Lût ise Sodom'a yerleşmiştir.³³ Kaynaklarda Hz. İbrahim'in değişik şehirlere hicret ettiğinin belirtilmiş olması, onun hicretinin tek bir şehirle sınırlı olmayıp birkaç yere hicret etmiş olduğundan kaynaklanmaktadır.

Kur'ân'da bu iki peygamberin hicretinden bahseden ayetlerden birkaçına daha değinecek olursak; *"İbrahim, şöyle dedi: 'Ben Rabbime (O'nun emrettiği yere) gideceğim. O, bana yol gösterecektir'".*³⁴

*"İman edip hicret eden ve Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad edenler ve (muhacirleri) barındırıp (onlara) yardım edenler var ya, işte onlar birbirlerinin velileridir".*³⁵

Yukarıdaki 2. ayette yer alan; hicret eden kimselerden kastın Mekkeli müşriklerin zulmetmesi sebebiyle yurtlarından çıkıp Medine'ye hicret eden Müslümanlar olduğu ifade edilmiştir.³⁶ Zaten Allah, başka bir ayette eğer yaşanılan yerde Allah'ın dini yaşanılmaz hale geldiyse, oradan başka bir yere hicret etmenin gerekli olduğunu ifade ederek yeryüzünün geniş olduğunu beyan etmektedir.³⁷

Allah'ın, kendilerini yalanlayan bir kavimle birlikte yaşamalarının mümkün olmadığı durumlarda elçilerine bir çıkış yolu gösterip o beldeleden hicret ederek uzaklaşmayı bir alternatif olarak sunduğu görülmektedir. Hz. Peygamber'in

²⁹ Şaban Piriş, *Hz. İbrahim* (İstanbul: Ma'ruf Yayınları, 2016), 39.

³⁰ el-Enbiyâ 21/71.

³¹ Beyzâvî, *Envâru't-Tenzil*, 5/56.

³² el-Ankebût 29/26.

³³ Beyzâvî, *Envâru't-Tenzil*, 4/192-193.

³⁴ es-Saffât 37/ 99.

³⁵ el-Enfâl 8/72.

³⁶ Taberî, *Câmiu'l-Beyan*, 24/223.

³⁷ el-Ankebût 29/56.

Mekke'den Medine'ye, Hz. İbrahim'in ise Şam ve Filistin gibi başka şehirlere hicret etmeleri bunun en güzel örnekleridir.

1.1.3. Müşrik Olan Bir Toplumla Mücadele Etmeleri

Bütün peygamberler gönderilmiş oldukları toplumlara karşı tebliğ vazifelerini yerine getirirken o toplumda kendilerine inanmayanlarla çetin mücadeleler içerisinde olmuşlardır. Bu mücadeleler genelde puta tapan bir kavmin Allah'a kulluk etmeye çağırılması yönündedir. Bu mücadele esnasında peygamberler kavimlerini Allah'a kulluğa davet ederken değişik argümanlar kullanarak onları ikna etmeye çalışmışlardır. İşte puta tapmanın yaygın olduğu toplumlara peygamber olarak gönderilmiş olan Hz. İbrahim ve Hz. Peygamber'in bu mücadelesini konu alan ayetlere baktığımızda bunu görebiliriz. Ayrıca Kur'an'da Hz. Peygamber'in müşriklere nasıl davranması gerektiği ile ilgili de birçok öğüt yer almaktadır.

*“De ki: ‘Bana, (Allah’a) teslim olanların ilki olmam emredildi ve sakın Allah’a ortak koşanlardan olma’ (denildi).”*³⁸ *“Ey Muhammed! Sen, Rabbinden Sana vahyedilene uy. O’ndan başka hiçbir ilâh yoktur. Allah’a ortak koşanlardan yüz çevir”.*³⁹

Bununla birlikte Hz. İbrahim'in babası ve kavminin kendi elleriyle yapmış oldukları putların bir yaratıcı olamayacakları konusundaki ifadeleri, yaratıcının bazı özelliklere sahip olması gerektiğini açıklamaktadır. Hz. İbrahim'in bu çıkışına karşılık kavminin *“Babalarımızı bunlara ibadet ediyor bulduk”*⁴⁰ şeklindeki savunmaları Allah'ın insana bahşetmiş olduğu kendi yeteneklerinin farkına varmadıklarını göstermektedir. Bu savunma şeklinde de, insandaki doğruyu bulma kabiliyetinin göz ardı edildiğine işaret vardır. Hz. Peygamber'in tebliğinde de Mekkelilerin en çok dillendirdikleri gerekçenin yine bu gerekçe olduğunu görmekteyiz.⁴¹ Ancak Kur'an onların ileri sürmüş oldukları bu gerekçenin akıl ürünü olmadığını şu şekilde açıklamaktadır:

*“Onlara, ‘Allah’ın indirdiğine uyun!’ denildiğinde, ‘Hayır, biz, atalarımızı üzerinde bulduğumuz (yol)a uyarız!’ derler. Peki, ama ataları bir şey anlamayan, doğru yolu bulamayan kimseler olsalar da mı (onların yoluna uyacaklar)’?”*⁴²

*“İbrahim, şöyle dedi: ‘Öyle ise siz, (hâlâ) Allah’ı bırakıp da, size hiçbir fayda, hiçbir zarar veremeyecek şeylere mi tapacaksınız?’”*⁴³

³⁸ el-En'âm 6/14.

³⁹ el-En'âm 6/106.

⁴⁰ el-Enbiyâ 21/53.

⁴¹ Erkan Yar, Hz. İbrahim ve Akılcı Metodu, Kelâm Araştırmaları Dergisi 4/2 (2006), 101.

⁴² el-Bakara 2/170. Ayrıca bakınız; Lokmân 31/21, el-Mâide, 5/104, el-A'râf, 7/28.

⁴³ el-Enbiyâ 21/66.

Hız. İbrahim'in kavminin kalbi putlara karşı sevgi, saygı, kutsiyet ve tazimle dolu olduğundan Hz. İbrahim delil, bilgi, hikmet ve incelikle onlara yaklaşmış olmasına rağmen onların putlara tapmalarına engel olamamıştır.⁴⁴ Hz. İbrahim'le ilgili olan bu ayetlerin çoğunun Mekke'de nazil olduğu düşünülürse bu ayetlerin sahih bir inanç sistemi oluşmasında büyük bir etkisinin olduğu daha iyi anlaşılmaktadır. Bu tür ayetlerle Hz. Peygamber ve ashabına sabır ve sebat öğretilerek bunun şirk ve putçuluğu ortadan kaldırma metodunun öğretilmesi açısından önemli bir husus olduğunu görüyoruz.⁴⁵

Özellikle Kur'an'da puta tapan bir kavimle mücadelesi anlatılan Hz. İbrahim'in, benzer durumlar içerisindeki bir toplulukla mücadele eden Hz. Peygamber ve ona inananlara anlatılmış olması; hem onları teselli etmekte hem de onlara nasıl mücadele etmeleri gerektiği konusunda yol göstermektedir.

1.1.4. İnsanlara Örnek Olarak Gösterilmeleri

İnsanoğlu dünya hayatında kendisine kılavuzluk edecek, örnek olacak birine ihtiyaç duymaktadır. Kur'an-ı Kerim'de sıkça kullanılan metotlardan birisi de muhatabına somut örnekler sunmasıdır. Aşağıda yer alan ayetlerde insanlar için kimlerin örneklik teşkil edeceği ifade edilmekte ve Hz. İbrahim ile Hz. Peygamber inananlara örnek olarak gösterilmektedir. "Andolsun, Allah'ın Resûlünde sizin için; Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı uman, Allah'ı çok zikreden kimseler için güzel bir örnek vardır".⁴⁶

Bu ayeti kerimede; Allah Rasûlünün sözlerini ve davranışlarını örnek edinme konusunda büyük bir ilke olduğu ifade edilmektedir. Bunun için Hendek savaşında Müslümanların Hz. Peygamber'in sabrını, gayretini ve Allah'tan yardım bekleme konusundaki tavrını örnek almaları emredilmiştir.⁴⁷

Peygamber'in örnek gösterilmesinde bilinmesi gereken önemli bir husus daha vardır. Örnek almak, örnek alınan kişiyi olduğu gibi taklit etmek demek değildir. Örnek almada hem idrak hem de yorumlama söz konusudur. Örnek alan kişi kimi, niçin örnek aldığını bilir ve örnek almış olduğu bu davranışı yorumlayabilir.⁴⁸

Peygamber Efendimiz Müslümanlar için yalnız dini olarak değil, hayatın her alanında en güzel örnek olmuştur. İslam'ı en güzel şekilde yaşayan peygamberin ör-

⁴⁴ el-Enbiyâ 21/51-73; eş-Şuarâ 26/69-89.

⁴⁵ Ömer, *Vahdet Işığı Hz. İbrahim (a.s.)*, 29.

⁴⁶ el-Ahzâb 33/21.

⁴⁷ İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azîm*, 6/ 391.

⁴⁸ Yakıt, "Kur'an'da Hz. Peygamber", 62.

nekliğini sadece dini hayat ile sınırlandırmak, onun bu örnekliğini anlamamak demektir. Vahyin ilk muhatabı olan ashab, Hz. Peygamber'in örnekliğini en güzel şekilde anlamış ve hayatlarına tatbik etmişlerdir.⁴⁹

Kur'ân-ı Kerim'de Hz. İbrahim'in örnekliği konusunda şu ifadeler yer verilmektedir: “İbrahim’de ve onunla birlikte bulunanlarda sizin için güzel bir örnek vardır. Hani onlar kavimlerine, ‘Biz sizden ve Allah’ı bırakıp taptıklarınızdan uzağız. Sizi tanımıyoruz. Siz bir tek Allah’a inanıncaya kadar, sizinle bizim aramızda sürekli bir düşmanlık ve nefret belirmiştir’ demişlerdi. Yalnız İbrahim’in, babasına, ‘Senin için mutlaka bağışlama dileyeceğim. Fakat Allah’tan sana gelecek herhangi bir şeyi önlemeye gücüm yetmez’ sözü başka”.⁵⁰ Bununla birlikte Hz. İbrahim'in örnekliği konusunda ayette; istisnâî bir durum olarak; babası için yapmış olduğu bağışlanma isteğinin örnek alınacak bir davranış olarak değerlendirilmediğini görüyoruz.⁵¹

Yine Mümtehine suresinin 4. ayetinde Hz. İbrahim ve beraberindekilerin inananlar için en güzel örnek olduğu vurgusu aynı surenin 6. ayetinde tekid mahiyetinde benzer ifadelerle tekrar edilmiştir. “Andolsun, onlarda (İbrahim ve beraberindekilerde) sizin için, Allah’i ve ahiret gününü arzu edenler için güzel bir örnek vardır”.

Kur'ân'da inananlara model olarak sunulan iki peygamberde de inananların alacağı birçok mesaj vardır. Bazılarının iddia ettiği gibi zamanın değişmesi, insanlığın teknolojiye ilerlemesi, peygamberliğin örnekliğine olan ihtiyacı gereksiz kılmakta bilakis peygamberlerin rehberliğine olan ihtiyacı gün geçtikçe daha da artırmaktadır.⁵²

Ayetler değerlendirildiğinde hem Hz. Peygamber'in hem de atası Hz. İbrahim'in Allah tarafından iman edenlere güzel örnek olarak sunulduğunu görmekteyiz. Her ne kadar zaman değişse de yeryüzündeki inançsızların tavırlarının her zaman aynı olduğu ve dolayısıyla geçmişte kararlılıkla mücadele eden Hz. İbrahim ve beraberindekilerinin ve de Hz. Peygamber'in hayatlarında örnek alacağımız güzel örnekler olduğu bizlere haber verilmektedir.

1.2. Kişisel Özellikleri Yönünden Benzer Yönleri

1.2.1. Kur'ân'da Övülmüş Olmaları

Hem Hz. İbrahim'in hem de Hz. Peygamber'in Kur'ân'da çeşitli vesilelerle övülmüş olduğunu görüyoruz. Konu ile ilgili ayetleri değerlendirecek olursak; “Allah; Âdem’i, Nuh’u, İbrahim ailesi ile İmrân ailesini seçip âlemlere üstün kıldı”.⁵³

⁴⁹ Yaşar Kurt, “Kur'ân'da Hz. Peygamber'in Örnek İnsan Oluşu: Üsve-i Hasene”, *İslami İlimler Dergisi* 1/1 (2006), 158-159.

⁵⁰ el-Mümtehine, 60/4.

⁵¹ Taberî. *Câmiu'l-Beyan*, 22/568.

⁵² Mustafa Baktır, “Kur'ân'da Tanıtılan Model Şahsiyet Hz. İbrahim (a.s.)”, *1. Hz. İbrahim Sempozyumu*, ed. Ali Bakkal. (Şanlıurfa: Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı Yayınları, 1997), 77.

⁵³ Âli İmrân 3/33.

Allah'ın Hz. Âdem ve Nuh'u beş özelliği sebebiyle seçmiş olduğu gibi Hz. İbrahim'i de; Allah'ın onu peygamberlerin atası kılması, kendisine dost edinmesi, ateşten koruması, insanlara önder kılması, birtakım kelimelerle imtihan etmiş olması ve bu imtihanı başarıyla geçmiş olması gibi beş özelliği sebebiyle seçtiği ifade edilmiştir.⁵⁴ Yine konuyla ilgili başka surelerde yer alan ayetlerde: “*Sonradan gelenler arasında ona güzel bir ad bıraktık. İbrahim’e selâm olsun. İyilik yapanları işte böyle mükâfatlandırırız. Çünkü o mü’min kullarımızdandı.*”⁵⁵ “*Kitap’ta İbrahim’i de an. Gerçekten o, son derece dürüst bir kimse, bir peygamber idi*”⁵⁶ buyurulmuştur.

Hız. İbrahim’den övgüyle bahseden ayetlerde bu bilgilere yer verilirken, Hız. Peygamber’den övgüyle bahseden ayetlerde ise: “*Ve sen elbette yüce bir ahlak üzere-sin*”.⁵⁷ “*De ki; ‘Eğer Allah’ı seviyorsanız bana uyunuz ki, Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın’. Allah son derece bağışlayıcı ve esirgeyicidir*”.⁵⁸

“*Şüphesiz Allah ve melekleri Peygamber’e salât ediyorlar. Ey iman edenler! Siz de ona salât edin, selâm edin*”.⁵⁹ “*(Ey Muhammed!) Seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik*”.⁶⁰ şeklinde ifadeler yer almaktadır. Allah, bu ayette son Peygamber’ini âlemlere rahmet olarak gönderdiğini bildirmektedir. Bu rahmet vesilesiyle ona iman edenler dünya ve ahirette mutluluğa ulaşırlar. O’na inananlar ise hem dünyada hem de ahirette hüsrana uğrarlar.⁶¹

Ayetler göz önüne alındığında insanlığa örnek olarak sunulmuş olan bu peygamberlerin Kur’ân’da değişik vesilelerle övüldüğü anlaşılmaktadır.

1.2.2. Merhametli Olmaları

Merhametlilerin en merhametlisi olan Allah,⁶² şefkât ve merhametin kaynağıdır. İnsanın kalbine merhamet duygusunu O, yerleştirmiştir. Yeryüzünde şefkât ve merhametin varlığı O’nun Rahmân ve Rahîm isimlerinin tecellisinin bir sonucudur.⁶³ Allah’ın rahmetinin bu tezâhürlerinin insanlara örnek olması için gönderdiği peygamberlerinde de olduğunu anlıyoruz. Âlemlere rahmet olarak gönderilen Hız. Peygamberin merhametine vurgu yapan ayetlerde şu ifadelerin yer aldığı görülmektedir: “*Allah’ın rahmeti sayesinde sen onlara karşı yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı*

⁵⁴ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Kurtubî, *el-Câmi’ li-Ahkâm’l-Kur’ân*, thk. Abdullâh bin Abdülmuhsin et-Türkî (Kahire: Müessesetü’r-Risâle, 1427/2006), 5/97.

⁵⁵ es-Saffât 37/108-111.

⁵⁶ Meryem 19/ 41. Bk. el-En’âm 6/83.

⁵⁷ el-Kalem 68/4.

⁵⁸ Âli İmrân 3/31.

⁵⁹ el-Ahzâb 33/56.

⁶⁰ el-Enbiyâ 21/ 107.

⁶¹ İbn Kesir, *Tefsiru’l-Kur’âni’l-Azîm*, 5/ 385.

⁶² Yusuf 12/92; el-Enbiyâ 17/83.

⁶³ Recep Çetintaş vd., *Çeşitli Yönleriyle Hz. Muhammed*. (Zonguldak: Bülent Ecevit Üniversitesi Yayınları, 2017), 79.

yürekli olsaydın, onlar senin etrafından dağılıp giderlerdi. Artık sen onları affet”.⁶⁴ “Andolsun, size kendi içinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki, sizin sıkıntıya düşmeniz ona çok ağır gelir. O, size çok düşkün, mü'minlere karşı da çok şefkatli ve merhametlidir”.⁶⁵

Hz. Peygamber'in merhameti sadece insanlarla sınırlı olmayıp bütün canlıları kuşatmıştır. O, hayvanlara da merhametle muamelede bulunmuş ve Müslümanlara da o şekilde davranmayı emrederek; “Merhametli olanlara, *Rahmân merhamet eder. Siz yerde bulunanlara merhametli davranınız ki göktekiler de size merhamet etsin*”⁶⁶ buyurmuştur.

Hz. İbrahim'in de ayetlerde çok ince ve duygu dolu bir insan olarak anlatıldığını görüyoruz. O, davetini ısrarla kabul etmeyen babasını bile şefkatle kurtarmak istemiştir. Bu yufka yürekliliğini Hz. Lut'un elçi olarak görevlendirildiği kavmi helak için gönderilen meleklerle (o kavme azap edilmemesi ile ilgili olarak) tartışmasında da görüyoruz.⁶⁷

Hz. İbrahim'in onca çabasına rağmen davetini kabul etmeyen babası karşısındaki tutumlarına bakıldığında yumuşak huylu oluşu ve merhameti göze çarpmaktadır. Onun söz ve ifadelerindeki yumuşaklık ayetlerin Arapça telaffuzunda⁶⁸ dahi kendini göstermektedir. Onun bu merhameti neticesinde Allah, kendisine inanmayan putperest baba ve ailesinin yerine, içerisinde peygamberler ve salihlerin bulunduğu bir milleti meydana getirecek salih bir nesil bahşetmiştir.⁶⁹ Onun merhameti Kur'ân'da şu ifadelerle anlatılmaktadır; “Çünkü İbrahim çok içli ve Allah'a yönelen bir kimseydi”.⁷⁰

1.3. İstekleri Yönünden Benzer Yönleri

1.3.1. Yapmış Oldukları Duaları

Kur'ân-ı Kerim'de zaman zaman geçmişteki Peygamberlerin yapmış oldukları dualara yer verilmektedir. Hz. Âdem,⁷¹ Hz. Yunus⁷² ve Hz. Musa⁷³ gibi Hz. İbrahim ve Hz. Peygamber'in dualarına da yer verilmiştir. Hatta birçok ayette de dua ederken hangi sözlerle yalvarılması gerektiği kendisine bildirilmiştir.

⁶⁴ Âli İmrân 3/159.

⁶⁵ et-Tevbe 9/128.

⁶⁶ Ebû Dâvûd Süleymân b. el-Eş'as b. el-Ezdî es-Sicistânî. *Sünen-i Ebi Dâvûd*. thk. Şuayb el-Arnâvî vd. (Beyrut: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 1430/2009), 7/297 (No.4941).; Ebû İsâ Muhammed b. İsâ et-Tirmîzî, *el-Câmiu'l-Kebîr*. thk. Beşşâr Avvâl Ma'rûf. (Beyrut: Daru'l-Garbi'l-İslâmî, 1417/1996), 3/483 (No.1924).

⁶⁷ Piriş, *Hz. İbrahim*, 76.

⁶⁸ Ayetlerde babasına hitap ederken; sık sık (يا أَبَتُ) “Ey babacığım” ifadesini kullanmış olduğunu görüyoruz.

⁶⁹ Ömer, *Vahdet Işığı Hz. İbrahim (a.s.)*, 32.

⁷⁰ Hûd 11/75.

⁷¹ el-A'râf 7/23.

⁷² el-Enbiya 21/87.

⁷³ Tâhâ 20/25.

Hız. İbrahim'in yaptığı dualara; Bakara, İbrahim, Şuarâ surelerinde uzunca yer verilmektedir. İbrahim (a.s.) putperest babası ve kavmiyle yıllarca mücadele etmiş, kavmi tarafından yalanlanmış ve nihayetinde ateşe atılmıştır. İşte bu zor dönemlerinde Allah'a sığınarak; *"Ey Rabbimiz! Ancak sana dayandık, içtenlikle yalnız sana yöneldik. Dönüş de ancak sanadır. Rabbimiz! Bizi, inkâr edenler için deneme konusu kılma, bizi başısla! Ey Rabbimiz! Yegâne galip ve hikmet sahibi, ancak sensin"*⁷⁴ şeklinde yakarıшта bulunmuştur.⁷⁵

Hız. İbrahim'in Allah'ın kendisine bir çocuk ihsan etmesini: *"Ey Rabbim! Bana Salihlerden (bir oğul) ihsan et!"*⁷⁶ diyerek talep etmiştir. Onun bu talebine sonraki ayette duasının kabul edildiği ve yumuşak huylu bir oğlan çocuğu ile müjdelendiği ifade edilmiştir.

Kur'an'da diğer peygamberlerde olduğu gibi peygamberimize özel bir dua yer almamakla birlikte birçok yerde onun nasıl dua etmesi gerektiğini belirten ifadeler yer almaktadır. Bu tür ayetlerle ilgili olarak şu örnekleri verebiliriz.

*"De ki: 'Rabbim! Başısla, merhamet et. Çünkü sen merhamet edenlerin en hayırlısısın!'"*⁷⁷ *"De ki: 'Ey mülkün sahibi olan Allah'ım! Sen mülkü dilediğine verirsin. Dilediğinden de mülkü çeker alırsın. Dilediğini aziz edersin, dilediğini zelim edersin.'"*⁷⁸

Aşağıda zikredilen ayetlerde yer alan dualarında Hz. İbrahim'in Allah'tan yedi şey istediği belirtilmektedir. 1-Güvenlik isteği, 2-Müvahhidlerden olma isteği, 3-Mekke'nin bereketlenmesi isteği, 4-Namazlı nesil isteği, 5-Neslin rızıklandırılması isteği, 6-İbadetini kabul isteği, 7-Mağfiret isteği; Hz. İbrahim'in *"beni anne-babamı ve bütün inananları başısla"* şeklindeki ifadesinden anne-babadan kastın Hz. Âdem ve Hz. Havvadır, ya da müşrik olan bir kimsenin başıslanması için dua etmekten henüz men edilmeden önce bu duayı yapmıştır denilmiştir.⁷⁹

*"Ey Rabbimiz, sen gizlediğimiz ve açığa vurduğumuz her şeyi muhakkak bilirsin. Gökte ve yerde hiçbir şey Allah'a karşı gizli kalmaz. İhtiyarlık halimde bana İsmail'i ve İshak'ı lutfeden Allah'a hamd olsun. Şüphesiz ki Rabbim duamı çok iyi işitir. Ey Rabbim! Beni ve soyumdan gelecekleri namazını dosdoğru kılanlardan eyle! Ey Rabbimiz! Duamı kabul et! Ey Rabbimiz! Herkesin hesaba çekileceği günde beni, ana babamı ve müminleri başısla!"*⁸⁰ *"Rabbimiz! İçlerinden onlara bir peygamber gönder; onlara ayetlerini okusun, kitabı ve hikmeti öğretsin "*⁸¹

⁷⁴ el-Mümtehine 60/4-5.

⁷⁵ Ali Yılmaz, "Kur'an'daki Peygamber Dualarının Psiko-Sosyal Analizi", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 35 (2011), 59.

⁷⁶ es-Sâffât 37/100.

⁷⁷ el-Mü'minûn 23/118.

⁷⁸ Âl-i İmrân 3/26.

⁷⁹ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 19/138-142.

⁸⁰ İbrâhîm 14/38-41.

⁸¹ el-Bakara 2/129.

Bu bölümde yer alan ayetlere baktığımızda daha çok Hz. İbrahim'in dualarına yer verildiği görülmektedir. Bunun nedeni Kur'ân'da Hz. Peygamber'in duası bulunmamakla birlikte Hz. İbrahim'in yapmış olduğu dualardan birçoğunun peygamberimize yapması tavsiye edilen dualar olmasıdır. Duaların içeriğine bakıldığında yaşananları paralellik arz eden bu iki peygamberin dualarında da benzerlikler olduğu göze çarpmaktadır.

1.3.2. Başkaları için İstiğfarda Bulunma İstekleri

Nuh'un (a.s.) oğlu için bağışlanma dilemek istemesi gibi⁸² bazı Peygamberlerin gerçeği gördükleri için kendilerine iman etmemiş olan yakınlarının kıyamet günü karşılaşacakları durumdan onları kurtarmak için çırpındıklarını hatta bağışlanmaları için Allah'a yalvarmayı göze aldıklarını görüyoruz. İşte buna Hz. İbrahim'in babası için bağışlanma dilemek istemesi ve Hz. Peygamber'in amcası Ebû Tâlib için bağışlanma dilemek istemesini örnek olarak verebiliriz.

*“Cehennem ehli oldukları açıkça kendilerine belli olduktan sonra, -yakınları da olsalar- Allah'a ortak koşanlar için af dilemek ne Peygambere yaraşır, ne de mü'minlere”.*⁸³ *“Şüphesiz sen sevdiğin kimseyi doğru yola iletemezsin. Fakat Allah, dilediği kimseyi doğru yola erdirtir. O, doğru yola gelecekleri daha iyi bilir”.*⁸⁴

İmam Ahmed'den nakledilen bir rivayette; amcası vefat etmeden önce Hz. Peygamber (s.a.) ona uğradı. Peygamberimizin amcasına iman etmesi telkininde bulunduğu sırada orada bulunanların, *“babanın dinini terk mi edeceksin”?* demeleri üzerine Ebû Tâlib'in babası Abdülmuttalib'in dini üzere olduğunu ifade edince peygamberimizin Allah tarafından men edilmediği sürece onun için bağışlanma dileyeceğini ifade ettiği ve bunun üzerine yukarıdaki ayetlerin nazil olduğu belirtilmiştir.⁸⁵

*“İbrahim; Selam sana (esen kal) dedi, Rabbim'den senin için mağfiret dileyeceğim. Çünkü o bana karşı çok lütuflüdür”.*⁸⁶ *“Babamı da bağışla. Çünkü o gerçekten yolunu şayanlardanandır”.*⁸⁷ *“İbrahim'in, babası için af dilemesi, sadece ona verdiği bir söz yüzündendi. Onun bir Allah düşmanı olduğu kendisine açıkça belli olunca, ondan uzaklaştı. Şüphesiz İbrahim, çok içli, yumuşak huylu bir kişiydi”.*⁸⁸

Hz. İbrahim bütün ısrar ve uyarılarına rağmen putperestlikten vazgeçmeyen babasının affedilmesi için bağışlanma dilemiş fakat bu isteği reddedilmiştir. Zaten onun için bağışlanma isteğinde bulunması babasına vermiş olduğu bir sözden dolayı olduğu ayette ifade edilmiştir.

⁸² Hûd 11/45.

⁸³ et-Tevbe 9/113.

⁸⁴ el-Kasas 28/56.

⁸⁵ İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azîm*, 4/221.

⁸⁶ Meryem 19/47.

⁸⁷ eş-Şuarâ 26/86.

⁸⁸ et-Tevbe 9/114.

“Onlar için ister bağışlanma dile, ister dileme (fark etmez.) Onlar için yetmiş kez bağışlanma dilesen de, Allah onları asla affetmeyecektir”.⁸⁹

Ayetlerden de anlaşılacağı üzere her iki peygamberin de yapmış oldukları bu af dileme istekleri kabul edilmemiştir. Buradan şu sonucu da çıkarabiliriz: Eğer kişi iman etmemişse, şirkten kendisini kurtaramamışsa Peygamberin, onun bağışlanması için istiğfarda bulunması kişiye bir fayda sağlamayacaktır.

Hz. Peygamber'in bir beşer olarak bazı husularda vahiyle uyarılmış olduğu bir gerçektir. Ancak günah işlemiş ve günahına tevbe etmiş bir peygamber algısı; peygamberlerde bulunması gereken günahlardan korunmuşluk ilkesine ters düşmektedir. Hayatı iman edenlere örnek olarak sunulması nedeniyle; ayette belirtilen durumun; Hz. Peygamber'in almış olduğu uyarıların günah olarak ifade edilmemiş olduğunu veya insanların günah işlediklerinde nasıl hareket etmeleri gerektiği hususunda yol gösterici olması için bu şekilde ifade edilmiş olabileceğini düşünüyoruz.

1.4. İbadetler Açısından Benzer Yönleri

1.4.1. Kâbeyi Haccetmekle Emrolunmuş Olmaları

Arapçada “kassetmek,⁹⁰ ziyaret amacıyla bir yere gitmek”⁹¹ gibi manalara gelen “hac” (حج) kelimesi fikhî bir terim olarak; belirli şartları taşıyan müslümanların, belirlenen zaman diliminde Kâbe ve çevresini ziyaret etmek suretiyle yerine getirilen ve İslam'ın beş şartından biri olan ibadetin adıdır.⁹²

Kur'an'da hac ibadeti ile ilgili olarak şu ifadeler yer almaktadır:

“Onda apaçık deliller, Makam-ı İbrahim vardır. Oraya kim girerse, güven içinde olur. Yolculuğuna gücü yetenlerin haccetmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır”.⁹³

“Hani biz İbrahim'e, Kâbe'nin yerini, “Bana hiçbir şeyi ortak koşma; evimi, tavaf edenler, namaz kılanlar, rükû ve secde edenler için temizle” diye belirlemiştik. İnsanlar arasında haccı ilan et ki, gerek yaya olarak, gerek uzak yollardan gelen yorgun develer üzerinde sana gelsinler”.⁹⁴

Hac ibadeti adeta Hz. İbrahim ile özdeşleşen bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Hac ibadetinin temeli olan Kâbe'yi oğlu İsmail ile birlikte yeniden inşa etmiş ve haccın rükünleri onun şahsında insanlara ulaştırılmıştır.⁹⁵

⁸⁹ et-Tevbe 9/80.

⁹⁰ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, thk. Abdullah Ali el-Kebîr vd. (Kahire: Dâru'l-Maârif, ts.), “hcc”, 2/778.

⁹¹ Râğib el-İsfahânî, *Müfredât Kur'an Kavramları Sözlüğü*, çev. Abdullaki Güneş ve Mehmet Yolcu (İstanbul: Çıra Yayınları, 2012), 263.

⁹² Ömer Faruk Harman, “Hac”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2012), 14/382.

⁹³ Âli İmrân 3/97

⁹⁴ el-Hac 22/26-27

⁹⁵ İbrahim Canan, “Hz. İbrahim'den Kur'an'ı Mesajlar”, 1. *Hz. İbrahim Sempozyumu*, ed. Ali Bakkal. (Şanlıurfa: Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı Yayınları, 1997), 1/98.

Hz. İbrahim Kâbe'yi tevhid inancının sembolü olarak inşa etmiş, orada insanlara tevhit inancını anlatmış ve insanları tek olan Allah'a kulluğa davet etmişti. Ancak kendinden önceki elçiler gibi sonradan gelenler tarafından o da yanlış anlaşılmıştı. Onun, şirkten arınmak isteyenler için kurduğu ev adeta şirkin merkezi haline getirilmişti. Hatta Hz. Peygamber döneminde Mekkeli müşrikler, Kâbe'ye ataları ve önderleri Hz. İbrahim'in adına üç yüz altmıştan fazla put doldurmuşlardı.⁹⁶

Hac ibadetinin her yönüyle temellerini atanın Hz. İbrahim olduğu ayetlerde ifade edilmektedir. Hac ibadetiyle ilgili olarak yapılan; şeytan taşlama sa'y, tavaf gibi birçok uygulamada Hz. İbrahim'den kalan izlerin varlığını devam ettirdiği görülmektedir. Bu açıdan her iki peygamberin de hac ibadetini yerine getirmekle emroldukları anlaşılmaktadır.

1.4.2. Namazla Emrolunmuş Olmaları

Dil bilimcilerin çoğuna göre "salât" (صَلَاةٌ) kelimesi dua, tebrik ve yüceltme anlamlarındadır. "Salât" kelimesinin asıl manası duadır. Namaz ibadetinin bu kelimeyle adlandırılması, herhangi bir şeyin içerdiklerinin bir bölümüyle adlandırılması gibidir. Namaz ibadetinin övüldüğü ve teşvik edildiği ayetlerde genelde "salât" kelimesinin "kılmak" anlamındaki (إِقَامَةً) lafzıyla birlikte kullanıldığı görülmektedir.⁹⁷

Türkçede Farsça kökenli "namaz" terimiyle ifade edilen "salât" kelimesi istilah olarak; içinde kıyam, rukü, secde gibi rukünlerin yer aldığı bir ibadet olarak tanımlanmaktadır. Namaz ibadeti Hz. İbrahim'in dininde de mevcuttur. Hz. İbrahim'in dininde olup da Cahiliyye Arapları tarafından bazı hususların zamanla unutulduğu gibi namaz ibadeti de unutulup gitmiştir.⁹⁸

Ayette Hz. İbrahim'in: "Ey Rabbim! Beni ve soyumdan gelecekleri namazını dosdoğru kılanlardan eyle! Ey Rabbimiz! Duamı kabul et!"⁹⁹ şeklinde dua ettiği ifade edilmektedir. Bir diğer ayette ise, İbrahim (a.s.) için:

"Hani biz İbrahim'e, Kâbe'nin yerini, "Bana hiçbir şeyi ortak koşma; evimi, tavaf edenler, namaz kılanlar, rükû ve secde edenler için temizle" diye belirlemiştik"¹⁰⁰ buyurulmaktadır. Bu ayette bir takım rukünlerine atıfta bulunulan ibadetin namaz ibadeti olduğu açıktır.¹⁰¹

⁹⁶ Piriş, Hz. İbrahim, 36-37.

⁹⁷ İsfahânî, Müfredât Kur'an Kavramları Sözlüğü, 598-599.

⁹⁸ Mehmet Soysaldı. "İslam Öncesi Mekke Toplumlarında Namaz, Zekat, Oruç Ve Hac Uygulamaları", Kur'an'ın Anlaşılmasına Katkısı Açısından Kur'an Öncesi Mekke Toplumu Sempozyumu. ed. Mevlüt Güngör. (İstanbul: İ.B.B Kültür Müdürlüğü Yayınları, 2011), 1/149

⁹⁹ İbrahim 14/40

¹⁰⁰ el-Hac 22/26

¹⁰¹ Mehmet Efe. "İlahi Dinlerde İbâdet ve Namaz". İslam Araştırmaları, 2/3 (2009), 21.

(Ey Muhammed!) Kitaptan sana vahyolunanı oku, namazı da dosdoğru kıl. Çünkü namaz, insanı hayâsızlıktan ve kötülükten alıkor. Allah'ı anmak (olan namaz) elbette en büyük ibadettir. Allah, yaptıklarınızı biliyor".¹⁰²

Namaz kulun Rabbi ile olan bağına canlı tutan ibadetlerin başında gelmektedir. İkame ediliş şekilleri birebir aynı olmasa da Kur'ân'daki ayetler Hz. İbrahim'in dininde de namaz ibadetinin varlığını ortaya koymaktadır.

1.4.3. Kurban İbadeti ile Emrolunmuş Olmaları

Kurban; dînî literatürde ibadet maksadıyla belirli şartları taşıyan hayvanın belirli zaman diliminde kesilmesini ifade etmek için kullanılan bir terimdir.¹⁰³ Kurban, her ne kadar kültürümüzde Allah'a yakınlaşmak için kesilmiş olan kurbanlığa dense de O; kendisiyle Allah'a yaklaşılan herhangi bir şey anlamındadır. Aşağıda ayette yer alan "kurbânen" (كُرْبَانًا) ifadesi de bu anlamda kullanılmıştır.¹⁰⁴

Allah, Hac suresinde; kurban ibadetini geçmiş ümmetler için de gerekli kılınan bir ibadet olduğunu şu şekilde açıklamaktadır:

"Her ümmet için, Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiği hayvanlar üzerine ismini ansınlar diye kurban kesmeyi meşru kıldık".¹⁰⁵ "Biz, (İbrahim'e) büyük bir kurbanlık vererek onu (İsmail'i) kurtardık".¹⁰⁶

Bazı kaynaklarda Hz. İbrahim'e gönderilmiş olan bu kurbanlığın cennetten bir koç olduğu¹⁰⁷ ifade edilmektedir.

"Gelsinler ki, kendilerine ait birtakım menfaatlere şahit olsunlar ve Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiği (kurbanlık) hayvanlar üzerine belli günlerde (onları kurban ederken) Allah'ın adını ansınlar. Artık onlardan siz de yiyin, yoksula fakire de yedinir".¹⁰⁸

Ayette açıkça belirtilmeyen kurbanlık hayvanların; deve, inek ve koyun olduğu ifade edilmiştir.¹⁰⁹ Yine ayette geçen belirlenmiş günlerden kastın ise bayram günleri olduğu rivayet edilmiştir.¹¹⁰

Her ne kadar yapılış şekli ve özellikleri bakımından farklılık arzetmiş olsa da; ayetten kurbanın, ilk Peygamberle birlikte var olan bir ibadet olduğu anlaşılmaktadır. Yukarıda yer alan ayetlere ve değerlendirmelere bakıldığında kurban ibadetinin sadece İslam dininde yer alan bir ibadet olmadığı geçmiş ümmetlerin de kurban ibadetiyle yükümlü tutulmuş oldukları anlaşılmaktadır. Bununla birlikte özellikle Hz.

¹⁰² el-Ankebût 29/45

¹⁰³ Ahmet Güç, "Kurban", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2012), 26/433.

¹⁰⁴ İsfahânî, *Müfredât Kur'ân Kavramları Sözlüğü*, 835.

¹⁰⁵ el-Hac 22/34

¹⁰⁶ es-Sâffât 37/107

¹⁰⁷ Beyzâvî, *Envâru't-Tenzil*, 5/16.

¹⁰⁸ el-Hac 22/28

¹⁰⁹ Elmalılı, *Hak Dini Kur'ân Dili*, 5/.485.

¹¹⁰ Taberî, *Câmiu'l-Beyan*, 26/522.

İbrahim'le özdeşleşen bir ibadet olduğu ve Hz. Peygamber'in de kurban ibadetiyle yükümlü tutulmuş olduğu görülmektedir.

1.5. Diğer Benzer Yönleri

1.5.1. Kavmini Dine Çağırırken Kullanmış Oldukları İfadeler

Peygamberler Allah'tan almış oldukları mesajları insanlara ulaştırmak için görevlendirilmiş kimselerdir. Kur'an'da peygamberlerin bu görevlerini yerine getirirken kullanmaları gereken dilin nasıl olması gerektiğine vurgu yapılmaktadır.¹¹¹ Bununla birlikte peygamberlerin kullanmış oldukları ifadeler birbirine benzeyen ortak ifadelerdir. Aşağıdaki ayetlere bakıldığında bu ifadelerin daha çok tevhid inancı etrafında döndüğü görülmektedir.

*“İbrahim, şöyle dedi: “Öyle ise siz, (hâlâ) Allah’ı bırakıp da, size hiçbir fayda, hiçbir zarar veremeyecek şeylere mi tapacaksınız?”*¹¹²

Putperestlerin Hz. İbrahim'e *“sen bu putların konuşamadıklarını çok iyi biliyorsun”* demeleri, onların bizatihi kendilerinin ve taptıkları şeylerin acizliğini itiraf ettiklerini gösterir. Onların Hz. İbrahim'in bu soruları karşısındaki tutumları Hz. İbrahim'e onların inandıkları şeylerin ne kadar anlamsız ve batıl olduğunu ifade etme olanağı sağlamıştır.¹¹³

“Allah, kendisine hükümdarlık verdi diye (şımırıp böbürlenerek) Rabbi hakkında İbrahim ile tartışanı görmedin mi? Hani İbrahim, “Benim Rabbim diriltir, öldürür.” demiş; o da, “Ben de diriltir, öldürürüm” demişti. (Bunun üzerine) İbrahim, “Şüphesiz Allah güneşi doğudan getirir, sen de onu batıdan getir” deyince, kâfir şaşırıp kaldı. Zaten Allah, zalimler topluluğunu hidayete erdirmez”.¹¹⁴

“(Ey Muhammed!) De ki: “Ey insanlar! Şüphesiz ben, yer ve göklerin hükümdarlığı kendisine ait olan Allah’ın hepinize gönderdiği peygamberiyim. O’ndan başka hiçbir ilâh yoktur. O, diriltir ve öldürür. O hâlde, Allah’a ve O’nun sözlerine inanan Resûlüne, o ümmî peygambere iman edin ve ona uyun ki doğru yolu bulasınız”.¹¹⁵ Ayetlere baktığımızda her iki peygamberin gönderilmiş oldukları toplulukları iman etmeye çağırırken kullanmış oldukları ifadelerin birbirine benzediği görülmektedir.

1.5.2. Kavmi Tarafından Yalancılıkla İtham Edilmeleri

Tarih boyunca görevlendirilmiş peygamberlerin karşılaştıkları tepkilerin başında kavmi tarafından yalancılıkla itham edilmeleri gelmektedir. İman etmeyi çıkarlarına ters gören insanların ilk başvurduğu yöntemin muhatabını yalancılıkla suçlamak olduğunu görüyoruz. Nitekim kendilerine peygamber gönderilmiş birçok kavmin peygamberlerini yalanlamış oldukları şu şekilde anlatılmaktadır:

¹¹¹ Bk. Tâhâ 20/44; en-Nahl 16/125

¹¹² el-Enbiyâ 21/66-67

¹¹³ Hayrettin Karaman vd., *Kur'an Yolu*, 3/687.

¹¹⁴ el-Bakara 2/258

¹¹⁵ el-A'râf 7/158

“Ey Muhammed! Eğer seni yalanlarsa bil ki, onlardan önce Nûh, Âd ve Semûd kavimleri de (peygamberlerini) yalanlamışlardı. İbrahim'in kavmi ile Lût'un kavmi de”.¹¹⁶

“Ey Muhammed! Biz çok iyi biliyoruz ki söyledikleri elbette seni incitiyor. Onlar gerçekte seni yalanlamıyorlar; fakat o zalimler Allah'ın âyetlerini inadına inkâr ediyorlar. Andolsun ki senden önceki peygamberler de yalanlanmıştı”.¹¹⁷

En'âm suresinin 33. ayetinin iniş sebebiyle ilgili olarak, Mekkeli müşriklerin peygamberimize gelip aslında biz seni yalanlamıyoruz biz senin getirdiklerini yalanlıyoruz. Çünkü biz senin yalanına şahit olmadık, eğer biz senin getirdiklerine iman edersek yerimizden makamımızdan oluruz demeleri üzerine indiği rivayet edilmiştir.¹¹⁸ Allah, bu ayette bütün yalanlama ve inkârların direk Hz. Peygamber'e değil aslında Allah'a yönelik olduğunu ifade etmektedir. Bu ise Allah'ın kudretini ve bu kudretin delillerini yalanlamak anlamına gelmektedir.¹¹⁹

Sonraki ayette Hz. Peygamber'e kendisinden önceki peygamberlerin yalanlanmalarına karşılık Allah'ın hükmü gerçekleşinceye kadar sabrettikleri haber verilerek teselli edilmektedir.¹²⁰ Karşılaştığı zorluklara sabretmesi durumunda Allah'ın yardımının kendisine de yetiyeceği ifade edilerek teselli edilmekte ve azmi güçlendirilmektedir.¹²¹

“İnkâr edenler, ‘Bu Kur’ân, Muhammed'in uydurduğu bir yalandan başka bir şey değildir. Başka bir topluluk da bu konuda ona yardım etmiştir’ dediler. Böylece onlar haksız ve asılsız bir söz uydurdular”.¹²² Her ne kadar ayette açıkça belirtilmese de Hz. Peygamber'e isnad edilen yalan uydurma konusunda ona yardım eden topluluğun yahudiler olduğu ifade edilmiştir.¹²³ Yukarıda yer alan ayetlerde Allah, müşriklerin Hz. Peygamber'e yalan isnat etmelerine karşılık onu teselli ediyor ve inkâr edenlerin en önemli özelliklerinden birinin kendilerini uyarayan peygamberi yalanlamak olduğunu bildiriyor.

1.5.3. Allah'ın Koruması Altında Olmaları

Allah, tarih boyunca çok sayıda peygamber göndermiş ve göndermiş olduğu peygamberlerini vahiyle desteklemiştir. Karşılaşmış oldukları zorluklar karşısında

¹¹⁶ el-Hac 22/42-43

¹¹⁷ el-En'âm 6/33-34

¹¹⁸ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 3/414.

¹¹⁹ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 3/415.

¹²⁰ Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî, *Ed-Dürü'l-Mansur Fi't-Tesfîri Bi'l-Me'sur*, thk. Abdullah bin Abdülmuhsin et-Türkî (Kahire: Merkezü-Hicr. 1424/2003), 6/42.

¹²¹ Zeki Halis, Hz. “Peygamberi Teselli ve Kalbini Takviye Bağlamında Tencimu'l-Kur'an”, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (2012). 1/100.

¹²² el-Furkân 25/4

¹²³ Taberî, *Câmiu'l-Beyan*, 17/398.

onları koruması altına almıştır. Hz. İbrahim ve Hz. Peygamber'in Allah'ın koruması altında oldukları aşağıda yer alan ayetlerde ifade edilmektedir.

İlk olarak; müşriklerin kurmuş oldukları tuzaklara karşı Allah Peygamberini koruyacağını ifade etmektedir:

*“Hani kâfirler seni tutuklamak veya öldürmek, ya da (Mekke'den) çıkarmak için tuzak kuruyorlardı. Onlar tuzak kuruyorlar. Allah da tuzak kuruyordu. Allah, tuzak kuranların en hayırlısıdır”.*¹²⁴

Bu ayet hicret öncesi Mekke'de müşrikler tarafından Hz. Peygamber'i; tutuklama, Mekke dışına sürgün etme veya öldürme gibi seçeneklerin tartışıldığı ve her kabileden bir kişinin katılımıyla Hz. Peygamber'e bir suikast gerçekleştirilmesi kararının alınmasıyla ilgilidir. Onlar bütün tuzaklarını ortaya koyarken Allah'ın da onların bu tuzaklarına karşılık durumdan peygamberini haberdar ederek; peygamberini koruduğunu ifade ediyor.¹²⁵

*“Eğer siz ona (Peygamber'e) yardım etmezseniz, (biliyorsunuz ki) inkâr edenler onu iki kişiden biri olarak (Mekke'den) çıkardıkları zaman, ona bizzat Allah yardım etmişti”.*¹²⁶

Allah, bu ayette Hz. Peygamber'e hicret esnasında Sevr Mağarasında sadece iki kişi oldukları halde yardım edip onu koruduğunu ifade etmektedir. Kimse ona yardım etmese bile daha zor bir zamanda ona yardım eden Allah yine ona yardım eder denilerek mü'minler uyarılmaktadır.¹²⁷

Allah Rasûlünün arkadaşıyla mağaraya sığınması müşriklerin hain planlarını gerçekleştirmek istemelerinin bir neticesiydi. Kâfir guruğu bu tür öldürme, sürgün vb. planlarını onun davetini önlemek ve ondan kurtulmak için yapmışlardı. Ancak Allah onların planlarını Rasûlüne bildirmekte ve onu korumaktaydı. Ayette Allah'ın, Rasûlünü ve yanındaki arkadaşını manevi ordularıyla desteklediğini ifade etmektedir.¹²⁸

*“Ey Peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan, O'nun verdiği peygamberlik görevini yerine getirmemiş olursun. Allah, seni insanlardan korur. Şüphesiz Allah, kâfirler topluluğunu hidayete erdirmeyecektir”.*¹²⁹

Ayetlerde yer alan mesajlar göz önüne alındığında Allah Rasûlünün bizzat Allah'ın korumasında olduğunu ve zaman zaman da çeşitli tehlikelere karşı onu koruduğunu anlıyoruz.

¹²⁴ el-Enfâl 8/30

¹²⁵ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 4/224.

¹²⁶ et-Tevbe 9/40

¹²⁷ Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, 16/64.

¹²⁸ Bilal Deliser, *Kur'an-ı Kerim Penceresinden Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Eşsiz Örnekliliği* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2016), 148.

¹²⁹ el-Mâide 5/67

Hız. İbrahim'le ilgili olarak onun müşrik bir toplumla mücadelesinin anlatıldığı kıssada ateşe atılarak cezalandırılmak istendiğinde Allah, yakıcı özelliği olan ateşin yakmasından onu korumuştur.

İlgili bölümün yer aldığı kıssa ayetlerde şöyle anlatılmaktadır: “*Kavminin (İbrahim'e) cevabı ise: 'Onu öldürün yahut yakın!' demelerinden ibaret oldu. Ama Allah onu ateşten kurtardı. Doğrusu bunda, iman eden bir kavim için ibretler vardır*”.¹³⁰ “*Ey ateş! İbrahim'e karşı serin ve esenlik ol' dedik*”.¹³¹

Ateşe atıldığı halde Hz. İbrahim'in yanmaması sıradışı bir olaydır. Fakat burada ateş, ateş olarak kalmıştır. Lakin Allah ateşin Hz. İbrahim'e ezasını kaldırmış ve ona “*İbrahim için serin ve esenlik ol*” demiştir.¹³²

Ayetlerde yer alan ifadeler değerlendirildiğinde Allah, Peygamberleri zorda kaldıklarında onlara yardımını göndermiş ve peygamberlerine kurulan tuzakları önleme konusunda bazen de Peygamberlerini mucizelerle destekleyerek korumuş olduğu gözler önüne serilmektedir.

1.5.4. Hanif Olmaları

Sözlükte; ayaktaki eğriliği ifade etmek için kullanılan “Hnf” kavramı, “*meyletme*” ve “*yönelme*” anlamlarına gelmektedir. Bu yönelme şerden hayra olduğu gibi tersi de olabilir.¹³³ Hanif, Hz. İbrahim'in insanlara tebliğ etmiş olduğu dinin adıdır. Hz. İbrahim, kavminin dini olan putperestliğe meyletmeyip Allah'ın dinine yöneldiği için Hz. İbrahim'e “hanif” denmiştir. Kaynaklarda “hnf” kökü mutlak manada “meyletme” değil, batıl olan dinlerden hak dine yönelme” anlamında da kullanılmıştır.¹³⁴

Kur'an'da; Hz. İbrahim'in hanif inancına sahip olduğu vurgusu yapılırken ayetlerin muhatabı olan Hz. Peygamber'e ve Müslümanlar'a hanif olarak dine yönelmeleri emredilmektedir.

“*Şüphesiz İbrahim, Allah'a itaat eden, hakka yönelen bir önder idi. Allah'a ortak koşanlardan değildi*”.¹³⁵

Hız. İbrahim; bütün batıl inançlardan yüz çevirerek sadece Allah'a yönelmiş ve O'nun için kıyama kalkmıştır. O, müşriklerden de olmamıştır. Hz. İbrahim'in yolundan gittiklerini söyleyen fakat puta tapan Mekke müşrikleri gibi değildi.¹³⁶

¹³⁰ el-Ankebût 29/24

¹³¹ el-Enbiyâ 21/69

¹³² Beyzâvî, *Envârü't-Tenzil*, IV/56.

¹³³ İbn Manzûr, “hnf”, 2/1025.

¹³⁴ Şaban Kuzgun, “Hanif”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1997), 16/33-34.

¹³⁵ en-Nahl 16/120

¹³⁶ Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, 5/267.

“İbrâhim, ne Yahudi idi, ne de Hıristiyan. Fakat o, hanif (Allah’ı bir tanıyan, hakka yönelen) bir müslümandı. Allah’a ortak koşanlardan da değildi”.¹³⁷

Ayetin iniş sebebiyle ilgili İbn-i Abbas’tan (r.a.) şu haber nakledilmektedir: Necranlı Hıristiyan ve Yahudi din adamları Hz. Peygamberle Hz. İbrahim hakkında tartışmaya başladılar. Bunun üzerine yukarıdaki ayet kendinden önceki iki ayetle birlikte nazil olmuştur. Aslında onların Hz. İbrahim’e sahip çıkmaktaki amaçları Hz. Peygamber’in hanif dini üzere olduğunu ve dolayısıyla müslümanların onun mirasçısı konumunda olduğunu yalanlamaktı. Oysa hem Tevrat hem de İncil Hz. İbrahim’den sonra indirilmiş kitaplardır. Ayette; Hz. İbrahim’in yahudi ve hıristiyan olmadığı belirlenmesinin yanısıra; o, *dosdoğru dine yönelen bir müslümandı* denilerek onların iddiaları yalanlanmaktadır.¹³⁸ Buna göre Haniflik; müşriklik olmadığı gibi ne Yahudilik ne de Hıristiyanlıktır. O, Allah’ın ilk insanla birlikte insanlara gönderdiği ve insanın yaratılışına en uygun olan dinin adıdır.¹³⁹

Hz. İbrahim’in hanif oluşuyla ilgili olarak ayette; “İyilik yaparak kendisini Allah’a teslim eden ve İbrahim’in dinine dosdoğru olarak tâbi olan kimseden, din bakımından daha iyi kim olabilir? Allah, İbrahim’i dost edinmişti”¹⁴⁰ buyurulmuştur.

Kişi, iyiliği sadece rabbi için yapmıştır. Yapılan amelin sahih olabilmesi için, hâlis ve sahîh olma şartı vardır. Hâlis olması sadece Allah’a has kılınarak yapılmış olması, sahîh olması ise, dine uygun olmasıdır. Hz. İbrahim’in dinine tabi olanlardan kasıt; Hz. Peygamber ile kıyamete kadar ona uyan mü’minlerdir. Nitekim Âli İmrân Sûresi 68. ayette bu husus şöyle dile getirilmektedir: “İnsanların İbrahim’e en yakın olanı, ona uyanlar, şu Peygamber (Muhammed) ve (ona) iman edenlerdir. Allah müminlerin dostudur”.¹⁴¹

Yukarıda Hz. İbrahim’e en yakın olanların kimler olduğu ifade edilmiştir. Hz. Peygamberin de hanif olması istenen ayetlerde ise şu ifadeler yer almıştır:

“Hakka yönelen bir kimse olarak yüzünü dine çevir. Allah’ın insanları üzerinde yarattığı fitrata sınıksız tutun. Allah’ın yaratmasında hiçbir değiştirme yoktur. İşte dosdoğru din budur; fakat insanların çoğu bilmezler”.¹⁴² “Yine bana şöyle emredildi: “Hakka yönelen bir kimse olarak yüzünü dine çevir. Sakın Allah’a ortak koşanlardan olma”.¹⁴³

“Ben, hakka yönelen birisi olarak yüzümü, gökleri ve yeri yaratana döndürdüm. Ben, Allah’a ortak koşanlardan değilim”.¹⁴⁴

¹³⁷ Âli İmrân 3/67

¹³⁸ Seyyid Kutup, *Fî Zilâli'l-Kurân* (Beyrut: Daru’ş-Şurûk, 1423/2003), 1/411.

¹³⁹ Kuzgun, “Hanif”, 16/35.

¹⁴⁰ en-Nisâ 4/125

¹⁴¹ İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur’âni'l-Azîm*, 3/422.

¹⁴² er-Rûm 30/30

¹⁴³ Yunus 10/105

¹⁴⁴ el-En’âm 6/79

Ayetlerde bir muvahhid olarak dine yönelmesi emredilmiş olan Hz. Peygamber'in, hayatı boyunca aynı atası Hz. İbrahim gibi şirke bulaşmamış ve bir hanif olarak Allah'a yönelmiş olduğu ifade edilmektedir. Zaten İslam tarihinden hatırlanacağı üzere İslamiyet öncesi Mekke toplumunda bu özelliklere sahip, şirke bulaşmadan tevhit inancını muhafaza etmiş sayılı kişiler bulunmaktaydı.

Sonuç

Kur'an'ının büyük bir bölümünü oluşturan kıssaların Kur'an'da yer almasının en önemli nedenlerinden birisinin insanların geçmişte yaşanmış olaylardan ders almalarını sağlamaktır.

Değerlendirmeye tabi tuttuğumuz bu peygamberlerin puta tapmanın yaygın olduğu toplumlarda görevlendirilmiş olmalarına rağmen, peygamber olmadan önceki yaşamlarında da hiçbir zaman şirke bulaşmadıklarını ve bir hanif olarak Allah'a yöneldiklerini anlıyoruz. Özellikle her ikisinin de putperestliğin yaygın olduğu bir dönemde peygamber olarak görevlendirilmelerinden dolayı bu peygamberlerin mücadelesi birbirlerine benzerlik göstermektedir.

Kur'an'da bu peygamberlerin tebliğ mücadelesine yer verilmiş ve Allah'a nasıl yakarıştı buldukları örnek olarak sunulmuştur. Hayatının büyük bir bölümünün yapmış olduğu duaları üzerine şekillendiğini anladığımız Hz. İbrahim'in dualarının birçoğuna Kur'an'da yer verilmiş kimi ayetlerde de Hz. Peygamber'in ve müslümanların da bu şekilde dua etmeleri emredilmiştir.

Her iki peygamber de tebliğ mücadelesinde karşılaşmış oldukları zorluklar karşısında kararlılıkla ve sabırla mücadele etmelerinden dolayı Kur'an'da "ülül-azm" peygamberlerden oldukları vurgulanarak, azim sahibi peygamberler bu mücadelelerinden dolayı övülmüşler ve insanlara örnek olarak sunulmuşlardır.

Yaşamlarında Allah tarafından bir takım imtihanlara tabi tutulan bu peygamberlerin imtihanlarını başarıyla geçtikleri yine Kur'an'da haber verilmektedir. Allah, peygamberlerinin zorda kaldıkları durumlarda hem Hz. İbrahim'e hem de Hz. Peygamber'e yardım etmiş ve en zor anlarında, onlara kurulan tuzaklar karşısında onları korumuştur.

Kur'an'da tüm inananlar için örnek olarak sunulan bu iki peygamberin hayatları benzerliklerle doludur. Hz. İbrahim ve Hz. Peygamber'in hayatlarının Kur'an'da ele alındığı şekliye değerlendirildiğinde bir takım benzerliklerin olduğu görülmektedir. Zaten soy olarak bu peygamberlerin birbirine yakın peygamberler olduğu bilinmektedir. Yine Hz. Peygamber'in çocuklarından birini İbrahim olarak isimlendirmiş olması bu yakınlığın bir göstergesidir. Başta tevhit mücadelesi olmak üzere; muhatap oldukları toplumla gerçekleşen diyalogları, birtakım kişisel özellikleri gibi konularda benzeyen yönlerinin olduğu anlaşılmaktadır.

Ayrıca her iki peygamberin de Namaz, Hac ve Kurban ibadetleriyle yükümlü tutulmuş oldukları ve günümüzde bu ibadetlerin yapılışında onların davranışlarından izler taşıdığı görülmektedir.

Kaynakça | References

- Aruç, Muhammed. “Ülü'l-Azm”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42/294-295. Ankara: TDV Yayınları, 2012.
- Baktır, Mustafa. “Kur’ân’da Tanıtılan Model Şahsiyet Hz. İbrahim (a.s.)”. 1. *Hz. İbrahim Sempozyumu*. ed. Ali Bakka. 1/59-78. Şanlıurfa: Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı Yayınları, 1997.
- Beyzâvî, Nâsîrüddîn Ebî Abdullah b. Ömer b. Muhammed. *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*. thk. Muhammed Abdurrahman Maraşlı. 5 cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1418/1998.
- Canan, İbrahim. “Hz. İbrahim'den Kur’ân'i Mesajlar”. 1. *Hz. İbrahim Sempozyumu*. ed. Ali Bakka. 1/89-100. Şanlıurfa: Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı Yayınları, 1997.
- Çetintaş, Recep vd. *Çeşitli Yönleriyle Hz. Muhammed*. Zonguldak: Bülent Ecevit Üniversitesi Yayınları, 2017.
- Deliser, Bilal. *Kur’ân-ı Kerim Penceresinden Hz. Peygamber’in (s.a.v.) Eşsiz Örnekliliği*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2016.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş’as b. el-Ezdî es-Sicistânî. *Sünen-i Ebî Dâvûd*. thk. Şuayb el-Arnâvûd vd. 7 cilt. Beyrut: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 1430/2009.
- Efe, Mehmet. “İlahi Dinlerde İbâdet ve Namaz”. *İslam Araştırmaları*, 2/3 (2009), 17-26.
- Eyüpoğlu, Osman. “Günümüze Bakan Yönleriyle Peygamber Kıssaları (Sosyolojik ve Pedagojik Açıdan)”. *XI Kur’ân Sempozyumu*, 1/103-120 Ankara: Fecr Yayınları, 2009.
- Güç, Ahmet. “Kurban”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 26/433-435. Ankara: TDV Yayınları, 2012.
- Halis, Zeki. “Hz. Peygamberi Teselli ve Kalbini Takviye Bağlamında Tencimu'l-Kur’ân”. *İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 1/1 (2012), 81-114.
- Harman, Ömer Faruk. “Hac”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 14/386-389. Ankara: TDV Yayınları, 2012.
- Hazer, Dursun. “Kur’ân-ı Kerim Kıssalarının Edebi Değeri (Hz. İbrahim Kıssalarını Vaka-Zaman-Mekân-Şahıs Unsurları Açısından Bir Değerlendirme)”. 1. *Kur’ân Sempozyumu*. 1/205-218 Çorum: İslâmî İlimler Dergisi 2007.
- İbn Kesir, Ebü'l-Fidâ'. *Tefsiru'l-Kur’âni'l-Azîm*. thk. Sâmi b. Muhammed es-Selâme. 8 cilt. Riyad: Daru't-Tayyibe, 2. Basım, 1420/1999.
- İbn Manzûr. *Lisânü'l-Arab*. thk. Abdullah Ali el-Kebîr vd. 6 Cilt. Kahire: Dâru'l-Maârif, (ts.).

- İsfahânî, Râgıb. *Müfredât Kur'ân Kavramları Sözlüğü*. çev. Abdulkaki Güneş ve Mehmet Yolcu. 1 cilt. İstanbul: Çıra Yayınları, 3. Basım, 2012.
- Karaman, Hayrettin vd. *Kur'ân Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*. 5 cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 4. Basım, 2012.
- Kaya, Remzi. "Kur'ân-ı Kerim Kıssaları ve Düşündürdükleri". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11/2 (2002), 31-58.
- Kur'ân-ı Kerîm Meâli*. çev. Halil Altuntaş – Muzaffer Şahin. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 12. Basım, 2011.
- Kurt, Yaşar. "Kur'ân'da Hz. Peygamber'in Örnek İnsan Oluşu: Üsve-i Hasene". *Ankara: İslami İlimler Dergisi* 1/1 (2006) 145-159.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh. *el-Cami' li-Ahkâm'l-Kur'ân*. thk. Abdullah bin Abdülmuhsin et-Türkî. 22 cilt. Kahire: Müessesetü'r-Risâle, 1427/2006.
- Kutup, Seyyid. *Fî Zilâli'l-Kurân*. 8 cilt. Beyrut: Daru's-Şurûk, 32. Basım, 1423/2003.
- Kuzgun, Şaban. "Hanîf". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 16/33-39. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1997.
- Ömer Ahmed, Ömer. *Vahdet Işığında Hz. İbrahim (a.s.)*. çev. Abdullah Feyzi Kocaer. İstanbul: Karma Kitaplar, 2017.
- Piriş, Şaban. *Hız İbrahim*, İstanbul: Ma'ruf Yayınları, 2016.
- Râzî, Ebû Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin. *Mefâtihi'l-Gayb*. 32 cilt. Beyrut: Daru'l-Fikr, 1401/1981.
- Soysaldı, Mehmet. "İslam Öncesi Mekke Toplumlarında Namaz, Zekât, Oruç ve Hac Uygulamaları". *Kur'ân'ın Anlaşılmasına Katkısı Açısından Kur'ân Öncesi Mekke Toplumu Sempozyumu* ed. Mevlüt Güngör. 1/147-170. İstanbul: İ.B.B Kültür Müdürlüğü Yayınları, 2011.
- Süyûtî, Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. *ed-Dürü'l-Mansur Fi't-Tefsîri Bi'l-Me'sûr*. thk. Abdullah bin Abdülmuhsin et-Türkî. 18 cilt. Kahire: Merkezü-Hicr, 1424/2003.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed bin Cerîr. *Câmiu'l-Beyan An Te'vil-i Âyi'l-Kur'ân*. thk. Abdullah bin Abdülmuhsin et-Türkî. 26 cilt. Kahire: Dâru'l-Hicr, 1421/2001.
- Tirmîzî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ. *el-Câmiu'l-Kebîr*. thk. Beşşâr Avvâl Ma'rûf. 5 cilt. Beyrut: Daru'l-Garbi'l-İslâmî, 1417/1996.
- Yakıt, İsmail. "Kur'ân'da Hz. Peygamber". *II. Kutlu Doğum Sempozyumu*. ed. İsmail Yakıt. 1/53-63. Isparta: SDÜ İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1999.
- Yar, Erkan. "Hz. İbrahim ve Akılcı Metodu". *Kelâm Araştırmaları Dergisi* 4/2 (2006), 87-104.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak Dini Kur'ân Dili*. sad. İsmail Karaçam vd. 10 cilt. İstanbul: Azim Dağıtım, 1992.

Yılmaz, Ali. "Kur'ân'daki Peygamber Dualarının Psiko-Sosyal Analizi". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 35 (2011), 51-80.